

Demarkasjon, dekonstruksjon og forskning som prosess

En replikk til «Tanker om tekst og kontekst» av Liv Helga Dommasnes og Gro Mandt i *Replikk* nr. 10.

I forrige nummer av *Replikk* stilte jeg spørsmål ved hvilke mål kjønnsforskningen har i dag og hvordan denne praksisen blir utøvd innen deler av norsk arkeologi, og fikk svar på tiltale fra Gro Mandt og Liv Helga Dommasnes. Utgangspunktet mitt for å ta opp debatten var: Hvordan er det mulig innen humaniora å innføre effektive demarkasjonskriterier for å bli kvitt foreldet kunnskap? Svaret jeg vil konkludere med i denne sammenhengen er: få forfatterne som selv har skrevet og publisert artiklene til å diskreditere og underkjenne sine arbeider. Til tross for ulike innfallsvinkler til problemkomplekset, er vi faktisk ganske enige på en del punkter. Jeg vil derfor summere opp kjernen i debatten slik jeg ser den og presisere enkelte synspunkter, samt trekke implikasjonene av vår felles enighet.

Med døden som metafor

Dommasnes & Mandt

synes det er svært positivt hvis kjønnsforskning nå også blir tatt opp av mannlige studen-

ter og unge forskere. Smigrende er det også å bli benevnt 'ledende feminister' hvis 10-15 år gamle arbeider er interessante nok å diskutere i år 2000. Så interessante faktisk, at Østigård kommer i skade for å betrakte dem som innlegg i dagens debatt, og glemmer at de refererer til en diskusjon og et samfunn som har utviklet seg mer når det gjelder kjønnsforskning og kjønnsrelasjoner enn noen kunne ane for 25 år siden. (Dommasnes & Mandt 2000: 84)

Jeg hevdet at kjønnsforskningen hadde blitt fremmet av ledende feminister innen arkeologimiljøet i Bergen. Hvis jeg fremprovoserte en reaksjon ved denne påstanden, som det ser ut til at jeg gjorde ved å hevde at Dommasnes & Mandt er ledende forskere, beklager jeg selvfølgelig det. Mitt poeng, som de utførlig utdypet ved deres faghistoriske gjennomgang, var at det faktisk skjedde en nyorientering i Bergen på slutten av 70-tallet og begynnelsen av 80-tallet, hvorpå andre miljøer i Norge ble delaktige, overtok og eventuelt videreførte forskningsfronten. Det er sannsynligvis derfor Dommasnes & Mandt likevel må konstantere at de har hatt faglig

progresjon hvis noen innen fagmiljøet har tvilt på det (ibid:86). Hvorvidt noen har oppfattet dem som et 'tohodet troll' kan ikke jeg uttale meg om, men hvis så har vært tilfelle er det nyttig å ha fått avkreftet det (ibid.). Hva de mener med at «den drukner ei som henges skal» (ibid:87), er mer uklart. Det er heller uvanlig å bruke døden som metafor i en vitenskapelig diskurs, spesielt som motsvar i en debattartikkel. Jeg vil derfor belyse to andre kontekster hvor døden har blitt brukt som metafor.

Roland Barthes (1986) har kritisert den eldre antakelsen om at hvis man forsto forfatteren, så forsto man også innholdet. Tidligere var målet hele tiden å komme frem til hva forfatteren mente, ikke hva leseren forsto. Derfor er det, i følge Barthes, nødvendig å fjerne forfatteren fra teksten slik at leserens fødsel kan skje på bekostning av forfatterens død. Deler av denne debatten kan oppfattes ut fra dette perspektivet, og dermed er det umulig å komme til endelig enighet nettopp fordi ny forståelse oppstår ved lesing. Men når arbeidene refererer til en foreldet diskusjon, blir forståelsen av kjønnsdebatten basert på gale premisser og forutsetninger, hvis disse arbeidene inkorporeres i dagens diskurs. Dette med mindre det eksplisitt blir redegjort for at det kun kan ha en faghistorisk relevans. I praksis vil dette vanskelig skje. Forskerne som fremmet ideene vil normalt sett fremdeles forfekte dem i ulike diskurser, og derigjennom må andre kollegaer forholde seg til ideene som realiteter på en eller annen måte, uavhengig av saklig innhold, nåtidig relevans eller faglig nivå.

Max Planck skrev at

en ny vitenskapelig sannhet triumferer ikke ved å overbevise sine opponenter slik at de ser lyset, men heller ved at opponentene til slutt dør, og en ny generasjon vokser opp som er fortrolig med synet. (op. cit. Kuhn 1970:150)

Det er heller uvanlig å bruke døden som metafor i en vitenskapelig diskurs, spesielt som motsvar i en debattartikkel.

I en mindre polemisk ordvending ville nok Planck ha tilføyd at å gå av med pensjon kan gjøre samme nytten. Denne debatten gjelder overhodet ikke spørsmål om nye vitenskapelige sannheter. Vitenskapsteoretisk belyser likevel sitatet fra Planck et fundamentalt aspekt og

problem innen academia, som siden er utførlig utdypet av Michel Foucault (e.g. Foucault 1997). Et utsagn får kraft og betydning av den posisjon og status vedkommende som fremmer utsagnene har. Makt

er institusjonalisert, og kunnskap får sin betydning nettopp fordi den er institusjonalisert. Et utsagn inngår i ulike hierarkier mellom individer for at en gitt praksis skal bestå.

Av alle mine tilnærminger til problemer omkring kjønnsforskning, er det påtakelig at det eksempelet jeg viet størst oppmerksomhet, mistolkning av rydningsrøyer for graver, knapt ble kommentert av Dommasnes & Mandt. Dette kan forstås ut fra et forsøk på å overse kritikk gjennom en autonom og ekskluderende diskurs, hvor personer i maktposisjoner kan unnlate å drøfte problemfelt fordi det ikke får videre konsekvenser for deres stillinger. Det at jeg i min kritikk av doktorgraden til Dommasnes argumenterer for at hun har mistolket rydningsrøyer som graver, ser ikke ut til å bekymre dem noe videre. Kan Dommasnes redegjøre for hvorfor røysene har med død å gjøre?

Mannen som hovedfiende?

Østigård mener kvinneforskningen i Bergen har vært rettet mot 'mannen' eller kanskje den 'mannlige arkeologen'. Vi kan vanskelig se hvordan denne oppfatningen har kunnet feste seg. I begge artiklene han siterer (...) er begrepet 'androsentrisk' brukt. Det er definert som verdensbilde og forståelseshorisont bygd opp utelukkende rundt menns erfaringer, verdier og verdensoppfatninger. (Dommasnes & Mandt 2000:85)

Dette er en oppklaring som jeg tror har stor interesse innad i arkeologimiljøet: mannen er ikke og har ikke vært en hovedfiende for de feministiske arkeologene. Denne opplysningen kunne med fordel ha blitt opplyst forskningsfellesskapet for mange år siden. Jeg vil tro at det er mange arkeologer som i ettertid er usikre på hva debatten da har fokusert på. Problemet har ikke vært menn, men derimot representerer det 'androsentriske' et problem, definert som verdensbilde og forståelseshorisont *bygd opp utelukkende rundt menns erfaringer, verdier og verdensoppfatninger*. Hvis dette verdensbildet og denne forståelseshorisonten utelukkende tilhører menn, noe jeg for øvrig tviler på, er det med undring jeg leser at kjønnsforskningen innen arkeologi ikke har vært rettet mot 'mannen'. I arkeologi kan man ikke ta noe for gitt, og derfor startet jeg fra det absolutte nullpunktet. Utgangspunktet mitt var at

Jeg er mann. Jeg oppfatter som de fleste andre Ian Hodder som biologisk mann, og likeledes vil jeg kalle Liv Helga Dommasnes for biologisk kvinne. (Østigård 2000:71-72)

Når da Dommasnes & Mandt er enige med meg angående Dommasnes' doktorgradsavhandling og sier at den er «utilgjengelig androsentrisk!», må det være lov å stille spørsmålet: hva er deres erfaringsgrunnlag for å komme med en slik påstand? Dette eksempelet kan belyse hvorfor og hvordan en del diskurser er uklare og vanskelig tilgjengelige for både den eksterne og interne leser: Innholdet i debatten har ingenting med faglige argumenter å gjøre, men handler derimot om stillingsposisjoner og titler.

Kontekst og forskning som prosess og dialog

Dommasnes & Mandts

hovedreaksjon er at Østigård ikke forholder seg til kontekster, verken historiske eller de som etableres i de enkelte arbeider han kommenterer, samt et nesten totalt fravær av forståelse av forskning som prosess og dialog. (Dommasnes & Mandt 2000:87)

Dette er feil. Jeg har kun valgt en annen og mer effektiv innfallsvinkel til forskningsprosessen enn det som er vanlig. Dette motsvaret

er inkludert i dialogen vår. Stephen J. Gould har innen biologien argumentert for at evolusjonen foregår som "likevekt med avbrudd" (e.g. Gould 1983:259-260), og en

tilsvarende prosess beskrev Kuhn innen vitenskap. Det impliserer at det er stillstand i lang tid, og så er det endring. Denne debatten kan kun ha implikasjoner på et mikronivå, men mekanismene er de samme. Debatten innen kjønnsforskning har i lang tid vært karakterisert av stillstand, og derfor synest jeg vi har hatt en meget fruktbar dialog som er til *det beste for arkeologifaget* fordi nye premisser og argumenter er fremkommet.

Dommasnes & Mandt mener jeg synest det er interessant å diskutere 10-15 år gamle arbeider. Dette er selvfølgelig ikke riktig. Problemet har vært at disse arbeidene blir referert til og brukt i en arkeologisk kunnskapsproduksjon *som om* de representerer realiteter i dag, også av forfatterne selv. Mitt mål var å prøve ut en effektiv demarkasjonsmetode for å avgrense denne kunnskapen, nettopp fordi disse artiklene representerer

i stor grad lite stringente og selvmotsigende tanker og refleksjoner uten faglig innhold som kun eksisterer i kraft av seg selv. En del av disse tankene forblir i den arkeologiske diskursen som «argumenter» siden det innad i forskermiljøer er en implisitt enighet om at en

eventuell kritikk representerer et tradisjonelt mannsjåvinistisk maktforhold, og dette bør derfor unngås. (Østigård 2000:71)

Vi er nå enige, ut fra referansene til artiklene de selv mener er oppdaterte og fremdeles aktuelle i en diskurs, om at det meste før 1995 kun har faghistorisk relevans.

Når det gjelder kontekstualitet, vil jeg ta opp et aspekt som av mange arkeologer ikke tidligere har blitt uttalt av respekt for godt initiativ og forsøk. KAN-magasinet fokuserer nettopp på hva de kan. Logoen på tidskriftet viser en gudinne i oppreist posisjon som 'allmektig'. Figuren er tatt ut av sin kontekst. Denne kvinnen er avbildet på et glassbeger, funnet i en av gravene fra Snartemo i indre Vest-Agder datert til slutten av folkevandringstid (ca. 400-550 AD), i en kneleende, underdanig og tilbedende positur (fig. 1). Det er slik figuren opptrer i sin opprinnelige kontekst.

Kontekst kan defineres som totaliteten av relevante dimensjoner av variasjon (Hodder 1986). Hva som blir vektlagt av ulike forskere som relevante dimensjoner av variasjon i en analyse, vil avhenge av hva man vil belyse. Diskusjonen omkring flateavdekking som feltvitenskapelig metode vil synliggjøre denne problematikken. Selvfølgelig visste jeg at Diinhoff offisielt var prosjektleder på Væreide-Boplass-prosjektet, og at Dommasnes var prosjektleder på Væreide-Gravplass-undersøkelsen. Jeg vil derfor tilføye noen bemerkninger.

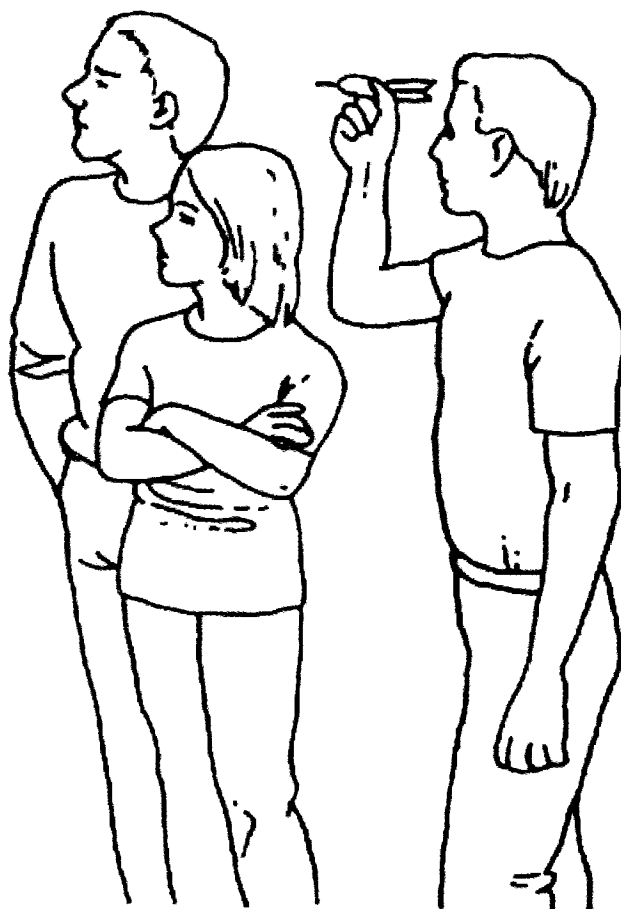
For det første, mitt utgangspunkt var at Dommasnes har satt spørsmålsteget ved flateavdekking som metode for å avdekke konstruksjoner: «For da fjerner vi systematisk, men ukontrollert, alle spor etter kvinners virke og lar mennene bli igjen!» (Dommasnes 1993:16-17). Dette er et «argument» som blir brukt i diskusjoner om forvaltningen fremdeles er fundamentert på menns premisser. Min holdning til et argument av denne karakter var og er todelt: 1) dette er et argument som ikke skal bli tatt seriøst i en faglig diskurs uavhengig av tid og sted, noe

det ser ut som Dommasnes nå er enig i, og 2) det er et problem at slike argumenter blir inkorporert i senere diskurser, noe vi nå kan utelate og unngå fordi disse argumentene tilhører en fortid som knapt har faghistorisk relevans.

For det andre, hvis Dommasnes virkelig hadde ment at dette var en kvinnefiendtlig undersøkelsesmetode, ville jeg ha trodd hun hadde utøvd større innflytelse for å motvirke at en slik metode ble brukt på nabofeltet til der hun arbeidet med røyser på Væreidet. Dette problemet relaterer seg nemlig til mitt siste poeng, som er vanskeligere å belyse med referanser i publikasjoner: Hva som er de offisielle og eksplisitte referanserammene for forvaltningsvirksomhet ved Bergen Museum representerer ikke de implisitte og reelle maktstrukturene som faktisk eksisterer og legger premisser og begrensinger for arkeologisk forskning og kunnskapsproduksjon. Dette var de relevante dimensjonene jeg ville belyse, ikke hvem som offisielt står som ansvarlig for publikasjonene, noe alle kan lese, men som likevel ikke representerer realiteten for praksisene som har blitt og fremdeles blir utøvd innen arkeologi i Bergen.

Konklusjon

I ettertid er jeg litt skuffet over at Dommasnes & Mandt faktisk tok den enkleste løsningen. Selvfølgelig måtte de komme med et motsvar til meg som var tiltenkt å underkjenne min kritikk, og svaret var at jeg verken forholdt meg til den nåtidige debatten angående kjønnsforskning eller forskning som prosess og dialog. Forskning som prosess må inkludere tidsaksen og derfor kan man ikke ta med alt i en artikkel. I løpet av et halvt år har denne debattserien muliggjort at Dommasnes & Mandt demarkerer det meste de selv har gjort. Dette er et resultat som aldri ville ha kommet uten en polemisk og retorisk form, men nettopp derfor viser det at forskning er en prosess gjennom dia-

log. Resultatet er meget godt for arkeologi som fag fordi fremtiden fremstår som et mer åpent og ryddig forskningsfelt. Dommasnes & Mandt, blant mange andre, vil derfor ikke være med i den kjønnsdebatten som kommer og som må komme hvis gender-arkeologi skal forbli et forskningsfelt med relevans utover

gammelfeministisk frustrasjon og mimring over «et samfunn som har utviklet seg mer når det gjelder kjønnsforskning og kjønnsrelasjoner enn noen kunne ane for 25 år siden» (Dommasnes & Mandt 2000:84).

Litteratur

- Barthes, R. (1986): *The rustle of language*. Oxford: Blackwell.
- Dommasnes, L. H. (1993): «Arkeologisk kvinneforskning i går, i dag og i nær fremtid - hva kan vi oppnå?» *K.A.N. Kvinner i Arkeologi i Norge nr. 16*: 1-22. Tromsø.
- Dommasnes, L. H. & Mandt, G. (2000): «Tanker om tekst og kontekst». *Replikk* Nr. 10, Årgang 6: 84-89.
- Foucault, M. (1997): *The Archaeology of Knowledge*. London: Routledge.
- Gould, S. J. (1983): *Hen's Teeth and Horse's Toes*, New York: Penguin Books.
- Hodder, I. (1986): *Reading the Past*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Kuhn, T. (1970): *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Straume, E. (1987): *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr.*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Østigård, T. (2000): «Kjønnsforskning i arkeologi fra et «mannsperspektiv»». *Replikk* Nr. 10, Årgang 6: 65-78.